

O INTERPRETARE (INACTUALĂ) A SUFERINȚEI. IOV PE MOVILA POSTMODERNITĂȚII

DR. DIONISIE (POLICARP) PÎRVULOIU

Comisia Patristică a Patriarhiei Române

matusalem767@gmail.com

Abstract: The poem of Job is still one of the most fascinating and intriguing work in the Bible. Here, we present a brief of principal interpretations concerning the problem of this mysterious man who suffers undeserved. We cannot ignore two facts: first, we are in front of a poem and poetry is ineffable and beyond common understanding, and second, the book describes a religious phenomenon, *id est* a shattering mystical experience. Orthodox Christian interpretation appears very coherent, subtle and plausible. Suffering, says Saint John Chrysostom is not pertaining to the evil, only the sin is evil. Suffering is very common thing always in spiritual life. Job attains a very high spiritual level because he becomes worthy to see and directly speak with God. The answer to Job's problem is a fact of experience, of life; everyone is a Job of his kind; the answer is personal.

Keywords: translation, patristic hermeneutics, theodicy, suffering, mystic experience, theophany, freedom of speech, providence, allegory.

1. Introducere

Cel ce deschide cartea lui Iov va rămâne cel puțin surprins. Nu există pagini mai fascinante și mai cutremurătoare decât acestea. Suntem azvîrliți brusc în fascinanta și paradoxala lume a credinței. Dumnezeu ține un pariu cu diavolul, un om care suferă pe nedrept îl cheamă pe Dumnezeu la judecată, Dumnezeu însuși se deține mînios de cei ce i-au luat apărarea lui însuși și se raliază celui ce îi cerea socoteală. Sminteală, scandal, paradox. Dacă Isaia a fost supranumit „Evanghelistul Vechiului Testament”, în realitate, autorul anonim al acestei capodopere merită cu prisosință acest titlu. „Foc am venit să arunc pe pămînt” va spune Hristos și „Fericit cel ce nu se va sminti întru mine”. Aceste cuvinte par a fi fost rostite despre cartea lui Iov, un adevărat foc purificator și smintitor întru creșterea în cunoaștere.

Consistența, profunzimea și caracterul paradoxal al textului au stimulat mereu exercitarea talentului hermeneutic al gînditorilor, fie evrei, fie creștini, fie spirite agnostice, ori atee. Tragedia lui Iov a impresionat pe toți, însă, fiecare a văzut ce a dorit în aceasta.

În cultura română, Nichita Stănescu a sesizat dimensiunea universal umană și valoarea inestimabilă a mărturiei lui Iov, poetul revenind mereu la această carte, alături de Epopeea lui Ghilgameș.

2. Autorul și data scrierii

Tradiția ebraică și creștină au susținut în mod constant istoricitatea narațiunii și a personajului principal al cărții. Încă Scriptura veche (Iezechiel 14, 13; Tobit 2, 12-15) și Noul Testament (Iacov 5, 11) îl menționează în mod elogios. Toți Părinții Bisericii îl consideră pe Iov o persoană istorică. Încă de timpuriu a fost introdus în martirologii. Sinagoga și Biserica creștină au considerat în mod cvasi-unanim că lucrarea de față este inspirată de Sf. Duh și că are autoritate în materie de credință. Însăși conceptul de inspirație biblică își află un temelie în cartea lui Iov: inspirația divină este produsul conlucrării libere dintre Sfântul Duh și mintea umană, căreia i se respectă individualitatea și specificul personal: „duhul care este în cei muritori și suflarea celui Atotputernic dau învățătură” (32, 8).

Numele lui Iov (în egipteană însemna probabil „unde este Tatăl cel divin?”, iar în Vechea Mesopotamie „cel persecutat”) poate avea o valoare simbolică, deși, este foarte probabil să fi existat cu adevărat un asemenea personaj. Iov, cel prigonit de forțe mai presus de înțelegerea sa, îl caută pe Dumnezeu spre a-l lumina în privința destinului său tulburător. Religia sa nu este mozaică, deși există numeroase anacronisme în carte. Acțiunea este plasată într-o perioadă anterioară Legământului de pe Sinai.

Uz, Regiunea geografică de unde era Iov originar are o localizare incertă. Septuaginta o redă prin Ausitis, adăugînd și glosa: *ἐπὶ τοῖς ὀρίοις τῆν Ἰδουμαίᾱς καὶ Ἀραβίᾱς*. (cf. Ier. 25, 20, Plg. 4, 21) S-au propus diverse sugestii de situate a acestei regiuni, în nordul Mesopotamiei, în apropiere de Palmira sau de Antiohia, dar cea mai probabilă este Hauran, la sud de Damasc (Josephus Flavius, Antich. 1, 145, ca și tradiția creștină și musulmană), sau cea dintre Edom și Arabia. Dar, potrivit ultimelor cercetări în domeniu, a doua localizare este mult mai credibilă. Realitățile din cartea lui Iov (raidurile caldeilor și sabeenilor) par a zugrăvi situația din Arabia dintre 552-542 a. Chr., cînd regele babilonian Nabonide a încercat să securizeze drumul comercial al tîmîiei, primejduit mereu de atacurile sabeenilor. Denumirea sa a fost echivalentă în diverse moduri: BIBL. 1688: țara Avsitidii, VULG: „Hus”, GAL: „Uṯ”, CORN.: „Uṯ”, KJV: „Uz”.

Localizarea nesigură a regiunii natale a acestui „fiu al răsăritului” are menirea de a-i proiecta tragedia în mit și legendă, conferind istorisirii generalitate și universalitate. Iov este paradigma omului care nu poate pătrunde taina suferinței. De altfel, onomastica personajelor acestei cărți are un pregnant caracter simbolic.

Tradiția talmudică îl consideră pe Moise autor al cărții. Paternitatea operei a mai fost atribuită altor aghiografi veterotestamentari: Solomon, Isaia, Ezra. Cu toate

acestea, autorul este anonim. Putem afirma despre el că era un om cu o vastă cultură, înzestrat o mare finețe psihologică, un profund gânditor dotat cu o sensibilitate aparte și cu un talent literar de excepție.

Coloritul patriarhal al narațiunii ne conduce la concluzia că la baza cărții s-ar putea afla o veche legendă cu caracter folcloric. Ulterior, este posibil ca acest nucleu primar să fi fost prelucrat, adaptat și rescris în forma literară care ni s-a păstrat astăzi. Din nefericire, precum am precizat deja, traducerea grecească pierde mult din farmecul și din valoarea artistică a originalului ebraic.

Cea mai veche dată rezonabilă pentru scrierea cărții este perioada regelui Solomon, sau cea imediat următoare, date fiind similitudinile cu cartea lui Ieremia și Isaia.

3. Textul. Traducerea greacă din Septuaginta

Ne aflăm în fața unuia dintre cele mai dificile texte ale Vechiului Testament. Majoritatea savanților separă prologul și epilogul de poezia din 3,1 - 42,6. Însă această structură de sorginte dramatică este foarte plauzibilă și nu există dovezi obiective care să demonstreze adăugarea ulterioară a secțiunilor în proză.

Nu se poate determina cu precizie data traducerii; se poate spune că *terminus ad quem* este 100 a. Chr. Precum este evident, autorul tălmăcirii grecești este un elenist alexandrin care adaptează textul ebraic pentru cititorii Alexandriei contemporane.

Problemele serioase puse de traducerea greacă au fost remarcate încă de Origen (*Epist ad Afric.*) și de Ieronim în prefața traducerii sale din *Vulgata*. Ei vor nota cu asterisc numeroasele versete omise de versiunea greacă. Ulterior, copiiștii medievali nu au mai ținut cont de această marcare.

Din nefericire cartea lui Iov a încăput pe mâna unui traducător controversat. Pasajele care nu au fost bine înțelese sunt pur și simplu omise, ca și cele ce i se par traducătorului ca blasfematorii, false ori injurioase la adresa divinității. În general, se remarcă o tendință de a scurta cartea cât mai mult. Numai discursul lui Iahve din final este aproximativ intact. Omisiunile contribuie la modificarea sensibilă a interpretării cărții, alterându-i dramatic aspectul (3, 5; 12, 10; 22, 12 etc).

Totuși, ulterior, Origen a suplinit aceste omisiuni și lacune după traducerea lui Teodotion¹, astfel că textul actual al Septuagintei este cu puțin mai restrâns decât cel ebraic. Însă, diferența inițială era semnificativă, mergând până la 25% din text. Omisiunile tălmăcirii grecești, comparativ cu versiunea ebraică sunt aproximativ în

¹ Teodotion a trăit în vremea împăratului Commodus (180-183); după Sf. Irineu, era originar din Efes, iar după alți autori creștini, din Pont; a fost ebionit sau marcionit, apoi s-a convertit la iudaism. Traducerea Vechiului Testament făcută de el păstrează echilibrul între traducerea servilă a lui Aquila și traducerea mai liberă a lui Simah. Traducerea lui Teodotion a fost foarte elogiată de Origen.

număr de 600 de versete. Critica textuală, după, un migălos travaliu², a reconstituit în mare parte versiunea inițială și a remarcat că, treptat, capitolele devine din ce în ce mai scurte, ca și cum traducătorul ar fi fost grăbit, sau marcat de oboseală. Probabil că acesta a fost intimidat de sarcina sa dificilă. Ipoteza că traducerea greacă ar fi fost făcută după un original ebraic mai scurt nu are susținere.

Așadar, versiunea actuală din Septuaginta este un amalgam alcătuit din prima traducere greacă și din versiunea lui Teodotion.

Concesiile făcute culturii și civilizației grecești sunt semnificative (cf. 4, 2; 31, 31; 23, 12). Textul este adaptat canoanelor estetice și literare ale perioadei elenistice. Se vorbește despre Hades (17, 13; 33,22), despre Cornul Amaltheei (42, 14), aspecte care îl vor indigna pe un Teodor de Mopsuestia.

De cele mai multe ori, recunoaștem nenumărate parafraze, traduceri vagi sau explicații inserate în corpul traducerii (cf. 6, 22-23; 18, 2; 27, 10; 34, 12 etc). Uneori se produc armonizări ale contextelor, scrupulul teologic spunându-și cuvîntul. Traducătorul are o grijă ieșită din comun pentru a evita orice antropomorfism (10, 16 – 17, 20, 15; 42, 7; 43, 21). Astfel, în 4, 9 textul ebraic vorbește despre „suflarea nării” lui Dumnezeu care îi spulberă pe păcătoși, în vreme ce, talmăcitorul, conștient că trăiește într-un mediu politeist, unde divinitățile erau în majoritate antropomorfe, traduce: *πνεύματος ὀργῆς αὐτοῦ* - „suflarea miniei sale”.

Autorul traducerii nu înțelege paralelismul poetic, o trăsătură stilistică specifică limbii ebraice, și simplifică adeseori textul, diluîndu-i înțelesul și valoarea estetică. Mai mult, își ia libertatea suprimării unor tropi, metafore și comparații, ca în 3, 9; 13, 27 sau în 40, 18, textul grecesc devenind astfel mult mai puțin savuros și expresiv decât cel ebraic. Valoarea literară are astfel mult de suferit.

Traducătorul își permite și numeroase licențe: înlocuiește un nume propriu cu unul comun (3, 8; 9, 13), singularul cu pluralul (16, 13-14; 19, 20), o persoană cu alta în cazul pronumelor și verbelor (17, 6; 34, 37; 38, 1), o parte a corpului cu alta (16, 16; 21, 5), un termen concret cu unul abstract (15, 21; 24, 10), cel mai probabil pentru a nu leza rafinatul și sensibilul simț artistic al intelectualului elenistic care nu putea gusta expresiile tari, concrete, aspre, fruste, naturaliste ale originalului ebraic³. Mai grave sunt cazurile cînd se suprimă negația (9, 13⁴; 23, 20) sau cînd este adăugată (9, 21; 36, 4). Există și numeroase cazuri de confuzii și erori regretabile ca: 4, 19; 29, 5 etc.

Probabil că traducătorul nu avea solide cunoștințe de limbă ebraică, fapt explicabil și prin vocalizarea arbitrară, evidentă în 18, 12-13; 25, 2. Se constată inversiuni de cuvinte (2, 11; 8, 17) sau decupaje eronate ale frazelor (20, 25; 28, 24-25). Uneori se observă dublete, repetiții, redundanțe (22, 17; 27, 18). Există și

² În special după descoperirea unei versiuni copte (sahidice) a cărții lui Iov care nu conținea adăugirile lui Origen.

³ De pildă în 17, 13 textul ebraic sună astfel: „am numit groapa tată, iar viermele mamă și soră”; în traducerea Septuagintei citim însă: „am numit moartea tată, iar stricăciunea mamă și soră.”

⁴ TM: *Dumnezeu nu-și întoarce minia*; LXX: *Dumnezeu își întoarce minia*.

semnificative pasaje adăugate. Veritabile *midrash* – uri, sau alt fel spus note explicative, acestea sunt incluse, fără menajamente, direct în text (cf. 5, 21; 9, 9; 20, 24). Altele, mai puțin apreciable, au menirea de a face textul mai limpede și mai fluent (4, 16; 13, 6; 16, 18).

Putem afirma că traducătorul cenzurează, *volens nolens*, textul originalului. Așadar pentru o exegeză autentică se recomandă utilizarea textului masoretic. Dacă îl folosim pe cel din Septuaginta, esențele tari ale cărții își pierd forța, expresia cutremurătoare care îl interpelează în mod direct, sincer și aproape ireverențios pe Dumnezeu devine inocentă preaslăvire a Creatorului, iar paradoxul o cuminte și conformistă frază de catehism.

4. Genul și caracterul literar

Cu excepția prologului și epilogului, textul lui Iov este structurat ca un poem. Cu toate acestea, genul liric interferează adeseori cu alte tipuri de discurs literar: *lamentația, imnul de laudă, parabola, sentența, profeția, textul sapiențial și chiar filosofic, apocalipsa, dialogul polemic, epopeea*. Se remarcă și caracterul pregnant juridic al multor pasaje.

Nonconformistă și inclassificabilă, cartea lui Iov desfide orice tentativă de a stabili genul literar. A fost considerată succesiv epică, tragică, lirică, parabolică, deși conține câte ceva din fiecare. Geniul autorului și-a creat propriul gen literar.⁵ Iov este o sinteză a genurilor Vechiului Testament⁶ și totodată „cea mai originală operă poetică a omenirii.”⁷

5. Valoarea literară

Ernest Renan afirma că limba ebraică a cărții lui Iov este ebraica cea mai limpede și cea mai clasică din întreaga Scriptură. În ea întâlnim toate calitățile stilului vechi,

⁵ C. Hassell Bullock, *An Introduction to the Poetic Books of the Old Testament*, p. 69, apud Daniel J. Estes, *The Hermeneutics of Biblical Lyric Poetry*, „Bibliotheca Sacra” 152:608 (October-December 1995), p. 413.

⁶ Anderson, Francis I., *Job: An Introduction and Commentary*, Tyndale Old Testament Commentaries, Downers Grove: InterVarsity, 1980, p. 53.

⁷ Nici o carte veterotestamentară nu oferă atâtea aluzii la științele naturii: cosmologie, astronomie, zoologie etc. Apologeții protestanți și neoprotestanți au identificat chiar aluzii la adevăruri științifice care vor fi descoperite ulterior: în vreme ce toate popoarele antice credeau că Pământul este sprijinit de diverse ființe mitice, cartea lui Iov ne prezintă planeta noastră agățată de nimic (26, 7). Mai mult, în cartea lui Iov ar exista mențiuni la: izvoarele submarine și gropile oceanice (38, 16), dinozaurii contemporani cu oamenii (40, 15-24), presiunea atmosferică (28, 25), circuitul apei în natură (36, 27-28), faptul că Pământul este rotund (26, 10), se rotește în jurul axei, asemenea vasului vopsit de olar (38, 14), interiorul său fiind aprins ca un cuptor (28, 5).

concizia, energia, tendința către mister și enigmă, toate însoțite de un timbru fermecător.⁸

Autorul cărții a fost caracterizat un Shakespeare al Vechiului Testament, atît pentru profunzimea și frumusețea ideilor, cît și pentru stilul cărții.

Caracterele sunt foarte bine conturate. Elihu este tînăr, impetuos, puțin arogant, fremătînd de gînduri care greu își găsesc o expresie adecvată, totuși, binevoitor și generos. Ceilalți trei amici ai lui Iov sunt însă diferiți. Elifaz este bătrîn, grav, adoptă un ton doctoral și este foarte mîndru de reputația sa de înțelept. Cînd nu i se dă dreptate devine irascibil. Baldad este de vîrstă mijlocie, un vajnic apologet al teodiceii tradiționale, bogat și de neam nobil, prezumțios și arogant; el nu face altceva decît să repete spusele interlocutorului său și să le adauge frumoase dezvoltări poetice. Sofar este înfumurat, lovcave, agresiv, subtil, exaltat, insolent, plin de emfază, un tînăr foarte sigur pe sine și puțin pesimist. Iov se distinge prin fermitatea constantă cu care își apără cauza. El își explică cele trăite printr-o persecuție violentă pe care Dumnezeu se înverșunează să o dezlănțuie împotriva sa. Iov atribuie Înțelepciunii divine o consistentă doză de arbitrar.

6. Conținut și structură

Cartea narează povestea unui om ale cărui motive pentru a fi drept sunt puse la încercare printr-o serie de suferințe și tragedii personale. Trei vechi prieteni vin să îl consoleze, însă se angajează într-o dezbatere despre nenorocirea lui Iov și despre problema răului. Dialogul lor se transformă într-o dispută în care Iov pune sub semnul întrebării dreptatea divină. În final, discuția este încheiată de considerațiile impetuosului tînăr Elihu. În cele din urmă, Iahve însuși se arată, apostrofînd pe prietenii lui Iov și restabilindu-i acestuia familia și bogăția.

Cartea lui Iov constă dintr-o tramă narativă și un nucleu poetic. Tema ar putea foarte bine fi constituită de întrebarea lui Satan din 1, 9: „oare Iov să se teamă de Dumnezeu degeaba?” Poate credința autentică să înfrîngă tribulațiile vieții? Dreptatea lui Dumnezeu este pusă foarte serios sub semnul întrebării, deși Iov solicită mereu să i se facă dreptate de către acest Dumnezeu pe care îl înfruntă.

Ceea ce îl neliniștește pe Iov este neînțelegerea sensului suferinței omului drept. Discursul lui Iahve din final, privitor la minunățiile naturii poate indica faptul că există o moralitate care transcende valorile umane. Saadia Gaon a afirmat chiar că singura dovadă de dreptate a lui Dumnezeu este aducerea creaturii la existență. Orice altceva ține de mila Sa. Așadar creatura nu poate avea nici o pretenție în fața Creatorului.

Elifaz îl va acuza pe Iov de sfidare și blasfemie. Observația sa este cutremurătoare: „Oare ar putea să fie curat muritorul înaintea Domnului, sau

⁸ *Le livre de Job*, Paris, 1859, p. 36.

bărbatul să fie neprihănit prin faptele sale? Dacă în slujitorii săi nu se încrede, iar îngerilor săi le află strâmbătate, cu atât mai mult pe cei care locuiesc în case de lut, din care lut suntem și noi, îi strivește ca pe niște molii și care din zori pînă în amurg nu mai sunt; au pierit fiindcă nu pot să-și ajute lor înșile. Căci a suflat asupra lor și s-au vestejit, au pierit pentru că nu au avut înțelepciune.” (4, 17)

Elifaz, mai mult, afirmă că, în cazul în care Iov este neprihănit, atunci ispășește păcatele copiilor săi; și el și prietenii săi nu pot concepe că Dumnezeu ar putea fi nedrept.

Neînțelegînd sensul suferinței sale, Iov solicită o audiere la înalta Curte Divină, cerînd totodată și un avocat. Neprimind răspuns, crede că Dumnezeu a abandonat dreptatea.

Deși textul a fost considerat ca un colaj de mai multe scrieri provenind din epoci diferite, totuși, se poate observa o omogenitate, cel puțin de ordin doctrinal, dar și din perspectiva psihologiei literare. Totodată, se remarcă și constanța numelor divine alături de similitudinile de ordin lexical și stilistic între prolog, epilog și nucleul poetic. Chiar dacă nu recunoaștem o unitate literară desăvîrșită, o unitate organică a lucrării este evidentă. Cel mai probabil autorul, sau autorii au îmbogățit cu elemente artistice noi un nucleu poetic⁹ original.

7. Interpretarea cărții lui Iov

Savanții au realizat instructive paralele ale poemului cu opere similare din Egiptul Imperiului de Mijloc (*Plîngerea unui țăran sărac*, *Dialogul unui deznădăjduit cu sufletul său*) sau din Akkad. La fel, Iov a fost așezat alături de Prometeu, Oedip ori Heracle, însă, toate aceste opere expediază în mod facil problematica tratată, recurgînd la soluția unei divinități malefice. Însă, în afară de unele asemănări de ordin formal, cartea lui Iov se diferențiază net de aceste producții literare cu caracter filosofic, prin adîncimea și originalitatea ideilor și prin sublimul artei sale literare.

Principala problemă tratată și contestată în carte este, fără îndoială, doctrina retribuției morale. Autorul cărții proiectează propriile frămîntări în epoca străveche, probabil patriarhală, în care trăiește Iov. Conform învățaturii morale iudaice tradiționale, retribuția morală este concepută ca fiind colectivă (cf. Ieș. 20, 5-6; Ios. 7, 1-5), terestră și cu caracter temporal.

În principal direcția clasică de interpretare recunoaște istoricitatea episodului narate în Cartea lui Iov, în vreme ce exegeții mai raționaliști consideră lucrarea drept o pură ficțiune.

⁹ Unii cercetători au considerat că acesta ar fi de origine populară, însă este puțin probabil, dată fiind profunzimea ideilor teologice și filosofice.

8. Exegeza iudaică

Foarte probabil referința din Iezechiel 14, 14¹⁰ îl privește pe Iov. Atunci, putem afirma că Iov deja devenise un celebru model de pietate pentru vechii israeliți.

Prima interpretare sistematică a cărții lui Iov este un apocrif din Alexandria veacului I p. Chr., *Testamentul lui Iov*. Astfel, ultimele cuvinte ale lui Iov sunt caracterizate de un fervent zel antipoliteist, de magie, dualism și misticism merkbah. Satan își recunoaște înfrângerea în fața lui Iov, Dumnezeu îi condamnă pe prietenii acestuia pentru că nu au vorbit bine despre el și, în final, Iov este ridicat de un car celestial în paradisi.

Totuși, Talmudul îl consideră unul dintre pușinii credincioși autentici ai Bibliei, depășindu-l chiar pe Avraam, iar Rabi Joshua Hananiah (veacul al II-lea p. Chr.) vede iubirea ca motivația slujirii lui Dumnezeu în cazul lui Iov.

Ulterior, imagina dreptului suferind se deteriorează. Iov este acum un model de pietate imperfectă, un rebel (Nachmanide), un dualist, un sincretist, un tăgăduitor al proniei divine etc. O legendă chiar consideră că Samael (diavolul) a primit însărcinarea de a-l chinui pe Iov pentru a i se abate atenția în vremea ieșirii evreilor din Egipt. Unii rabini vor considera că frica a fost mobilul evlaviei sale, iar Maimonide¹¹ îl va învinui de o deficitară cunoaștere a lui Dumnezeu. Comentatorii evrei moderni au atenționat asupra faptului că poemul are în primul rînd o dimensiune religioasă și, abia în al doilea rînd, una filosofică și morală.

Iov a fost numit chiar „primul existențialist”. Demn de remarcat este și prezența sa în *Coran* unde este numit slujitorul lui Allah care a îndurat suferințe ieșite din comun și a fost un profet al monoteismului.

9. Tălmăcirea patristică și cea ortodoxă tradițională.

Suferința nu este un rău. „Cosmetizarea” aspectelor smintitoare ale cărții

În primele veacuri ale creștinismului interesul pentru cartea lui Iov a fost de mică amploare. După câteva aluzii izolate în Noul Testament¹², Iov este înfățișat ca un drept remarcabil de către Clement Romanul și Sf. Iustin Martirul. Clement de Alexandria îl prezintă ca modelul gnosticului creștin (*Stromate* 4, 19, 2), iar Sf. Ciprian al Cartaginei îl propune ca paradigmă a bogatului creștin (*De opere et eleemosynis* 18).

Primul autor care îi consacră o interpretare sistematică este Origen cel ce scrie

¹⁰ „Dacă s-ar afla acolo cei trei bărbați: Noe, Daniel și Iov, apoi aceștia, prin dreptatea lor, și-ar scăpa numai viața lor, zice Domnul Dumnezeu.”

¹¹ Din ignoranță a suferit Iov, căci îl cunoștea pe Domnul numai din auzite: „Din spusele unora și altora auzisem despre Tine, dar acum ochiul meu Te-a văzut” (Iov 42, 5).

¹² Cf. Mt 19, 26/Iov 42, 2; Lc 1, 52/Iov 12, 19; I Cor 3,19/Iov 5, 13.

douăzeci și două de omilii la Iov. Pentru Origen, Iov este un prototip al martirului creștin și al creștinului generic, supus ispitelor și necazurilor.

Abia în secolele V-VI, când lumea antică se află într-o profundă și multilaterală criză, exegeții creștini se vor apleca asupra poemului lui Iov. Din această perioadă avem două comentarii alcătuite de teologi arieni, care, persecutați fiind de Ortodoxia biruitoare, se identificau cu Iov cel prigonit pe nedrept. Primul comentariu, al unui autor pe nume Iulian, vede în Iov un model de virtute, iar al doilea, al unui autor anonim, îl identifică pe Iov cu Hristos și cu creștinul autentic, cel care trebuie să își iubească vrăjmașii.

De la Evagrie și Didim cel Orb ni s-au păstrat fragmente din comentariile lor la Iov. Didim interpretează alegoric pasajele care păreau a leza doctrina și morala tradiționale.

De la Sf. Ioan Hrisostom ni s-a păstrat integral Comentariul său la cartea lui Iov, de fapt, o serie de omilii. Interpretarea este riguros morală și literală și Sfântul Părinte explică foarte atent și ingenios pasajele dificile. Iov este modelul înțeleptului ajuns la desăvârșire.

Alte comentarii au mai lăsat Polihronius de Apameea, Olimpiodor de Antiohia. În Apus avem *De interpellatione Job et David* al Sf. Ambrozie de Milan. Ideea centrală a scrierii este că numai prin harul divin se pot înfrunta și birui ispitele și necazurile. Un concis tratat *Annotationes in Job* de Augustin insistă asupra conștientizării de către Iov a realității și efectelor nefaste ale păcatului originar asupra ființei umane. Iulian de Eclanum, oponentul lui Augustin, a lăsat și el un comentariu la Iov care se străduia să demonstreze teza pelagiană că virtutea este accesibilă oricui, fără aportul harului divin.

Nu putem să nu menționăm traducerea cărții lui Iov de către Ieronim în Vulgata, recurgând, însă, la textul ebraic.

Din veacul al V-lea ni s-au păstrat câteva omilii ale lui Hesychius de Ierusalim relative la Iov. Utilizează copios alegoria, Iov fiind un tip al lui Hristos. Sf. Efreim Sirul și Isho'dad din Merv ne-au lăsat și ei omilii exegetice la Iov.

Cel mai extins comentariu și totodată unul complet al cărții de față este *Moralia in Iob* al Sf. Grigorie cel Mare (+ 579). Ca și Origen, Grigorie distinge mai multe niveluri hermeneutice: istoric, tipic și moral. De la dramaticele evenimente din viața lui Iisus se urcă, treptat, la figura lui Hristos pătimind și la cea a Bisericii persecutată de păgâni, evrei și eretici.

În descendența acestor țilcuiri, interpretarea creștin ortodoxă contemporană este aceeași cu cea a Bisericii creștine vechi, mult mai coerentă, mai elastică și mai plauzibilă decât se consideră de obicei de persoanele care nu cunosc decât superficial spiritualitatea ortodoxă.

Astfel, Iov este un om, omul generic, în luptă cu ispitele și necazurile aduse de diavol și de lume. Despre această „teologie” a necazurilor s-au scris pagini numeroase. Rolul soteriologic al suferinței a fost subliniat de nenumărate ori în lucrările de spiritualitate și morală ortodoxe. Astfel, suferința are numeroase efecte

pozitive: consolidează și testează sinceritatea virtuții; protejează de efectele nefaste ale mîndriei¹³; aduce ispășirea pentru păcatele anterioare; purifică sufletul; contribuie la dobîndirea smereniei, este vitală pentru mîntuire etc. Prin suferință, cum va afirma Elihu, Dumnezeu îi instruește pe oameni (33, 19-23).

Ideea punerii la încercare a unui om credincios a cam șocat pe moderni, însă acest fapt este un lucru absolut banal în spiritualitatea ortodoxă răsăriteană de vreo două milenii încoace. Mai mult, Scriptura¹⁴ abundă în asemenea episoade în care dreptii sunt puși la încercare de diavol, cu îngăduința lui Dumnezeu.

Este suficient să cităm două pasaje din scrierile Sf. Vasile cel Mare, o autoritate a Bisericii creștine, pentru a sintetiza concepția ortodoxă asupra suferinței lui Iov: „Lăsînd la o parte acum pe sărac, psalmistul își îndreaptă cuvîntul său către Dumnezeu și spune că bogatul numai cînd îi merge bine mulțumește lui Dumnezeu; dar cînd vin peste el unele împrejurări grele nu mai rămîne același. De acest fel este și învinuirea pe care diavolul i-a adus-o lui Iov, spunîndu-i că nu pe degeaba cinstește Iov pe Domnul, ci că are bogăția ca plată a evlaviei lui și celeilalte. De aceea Dumnezeu, ca să dovedească virtutea bărbatului, l-a lipsit de tot ce avea, ca prin toate să se arate mulțumirea pe care Iov l-o aducea lui Dumnezeu”¹⁵ Portretul lui Iov este foarte elogios, fiind numit „luptătorul cel neînving, care a primit, cu inimă netulburată și cu gânduri neschimbate, asaltul diavolului, pornit asupra lui cu furia unui torent. S-a arătat cu atît mai mare decît ispitele diavolului, cu cît atacurile date de dușman păreau mai mari și mai de neînving.”¹⁶

Ceea ce trebuie reliefat foarte limpede este afirmația Sfîntului Ioan Gură de Aur potrivit căreia suferința nu este un rău. Singurul rău care trebuie evitat este păcatul. Așadar, suferința lui Iov nu a fost deloc un lucru nefast, dimpotrivă.

În exegeza creștină mai veche sau mai nouă, constatîndu-se numeroasele pietre de poticneală din această lucrare, s-a încercat nivelarea asperităților cărții, eliminarea aspectelor scandalizante, blasfematorii sau contradictorii ale discursului prin artificii hermeneutice foarte ingenioase. Din nefericire asemenea procedee aduc deservicii conținutului cărții, eliminînd tocmai ceea ce îi dă valoarea, savoarea și substanța unică. Realitățile divine turnate în conceptele și literele umane ni se înfățișează, inevitabil, drept contradictorii, antinomice, paradoxale și tulburătoare. Într-adevăr, pentru conformistul Vechi Testament acest opuscul nu poate fi decît o piatră de poticneală care, șlefuită cum trebuie, va fi apoi înlăturată din drumul exegetului și azvîrlită unde îi este locul, pe margine. Părinții Bisericii au urmat pe traducătorul versiunii din *Septuaginta*, nivelînd hermeneutic aspectele prea îndrăznețe ale cărții.

¹³ Sf. Grigorie cel Mare va afirma chiar că mîndria este mai neplăcută lui Dumnezeu decît desfrînarea.

¹⁴ Biblia vorbește de două feluri de nenorociri: ispite diabolice și încercări trimise de Dumnezeu.

¹⁵ Sfîntul Vasile cel Mare, *Omilie la psalmi*, «Strica-voi jitnițele mele și mai mari le voi zîdi» și despre lăcomie în *Scrieri, partea întâi*, traducere, introducere și note de Pr. Dr. Dumitru Fecioru, București, Editura Institutului Biblic și de misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1986, p. 323.

¹⁶ Sfîntul Vasile cel Mare, *op. cit.*, p. 399.

Motivația nu a fost una a cenzurii, ci a avut o finalitate pastorală. Principalii exegeți ai operei erau păstori de suflete și tactul pastoral le impunea o grijă atentă pentru cei mai slabi în credință și cu o cultură mai restrânsă. Aceștia se puteau sminti și scandaliza foarte ușor până la a-și pierde credința. De aceea, a existat dintotdeauna o gradație în instrucția doctrinei creștine.

Astfel, încă de la început, ne pune pe gânduri Prologul din cer, unde, în mod răuvoitor, dialogul dintre Dumnezeu și Satan a fost considerat un pariu. Sf. Ioan Hrisostom consideră că acest episod este o pură ficțiune, iar Hesychius, Sf. Grigorie cel Mare și Toma de Aquino o alegorie. Cel din urmă opinează și că discursul lui Iahve din final este o revelație lăuntrică a lui Iov.

Alegoria sau ficțiunea au fost pretexte pentru a zugrăvi această luptă între bine și rău, între păcat și diavol. Părinții nu puteau concepe un asemenea dialog de o familiaritate suspectă între Dumnezeu și Satan. De altfel, această intimitate și faptul că diavolul este trecut printre „fiii lui Dumnezeu” are o aromă dualistă. De altfel, exegeții au precizat cu multă stăruință că diavolul nu face parte dintre fiii lui Dumnezeu, ci că s-a înfățișat numai pentru a pîrî (cf. Apoc. 12, 10) pe oameni și a le face rău.

Dumnezeu nu face diavolului nici o concesie, ci îi oferă lui Iov un prilej de a-și întări virtutea și a deveni desăvârșit. În unanimitate, părinții spiritualității creștine vor afirma că numai virtutea încercată de focul ispitelor este autentică și durabilă. Într-o scrisoare către Olimpiada, Sf. Ioan Hrisostom va preciza că Dumnezeu îi permite diavolului să îl ispitească pe Iov pentru a-i da acestuia prilejul să triumfe în mod definitiv asupra răului și a promotorului demonic al acestuia. Diavolul este astfel umilit și înfrînt în mod deplin. În *Comentariu la Iov*, marele exeget antiohian îl va numi pe diavol, cu o expresie cam dură, „călăul lui Dumnezeu”. Satan devine astfel, împotriva propriei voințe, instrumentul mîntuirii oamenilor. Dumnezeu transfigurează suferința în bine. Cu toate acestea, s-a insistat deseori că diavolul nu poate acționa decît cu permisiunea lui Dumnezeu, așa cum s-a petrecut cu averea, copiii și sănătatea omului din Uz.

Și alte aspecte tulburătoare ale cărții au primit interpretări care le diminuează caracterul șocant și scandalizant pentru bunul simț teologic, precum momentul cînd Iov își blesteamă ziua nașterii (Iov 3, 1); de fapt el blesteamă nu ziua, ci evenimentul din acea zi (Didim cel Orb). Asemenea pasaje au fost apreciate de tîlcuitorii ortodocși ca izvorînd din slăbiciunile inerente firii umane, din îndoielile de moment ale lui Iov, dar, mai ales, din cauza îngrozitoarelor suferințe pe care le îndura.

Iov a fost văzut, în primul rînd ca tip al creștinului desăvârșit. Sf. Ioan Hrisostom a avut o predilecție¹⁷ aparte pentru acest personaj biblic, fiind cel mai citat personaj veterotestamentar în întreaga sa operă. Pentru el Iov este omul

¹⁷ Probabil și din cauza faptului că faimosul arhiepiscop al Constantinopolului a avut o viață plină de suferințe.

autentic¹⁸, un creștin înainte de creștinism, un atlet al pietății și al răbdării, un meritos purtător al cununii virtuții. Pierderea averilor nu este o adevărată nenorocire, pierderea mîntuirii da. Adevărata avere este virtutea; pe acesta nu i-a putut-o răpi nimeni lui Iov (Clement Alexandrinul).

Părinții greci și latini, deși recuperează valoroasele lor aserțiuni morale, au reproșat celor patru prieteni ai lui Iov îngustimea viziunii și reproșul aruncat asupra lui Iov că ar fi păcătos. Cei patru sunt învinuiți de ignoranță (Olimpiodoros), de lipsa sincerității (Sf. Ioan Hrisostom) și de ipocrizie (Sf. Grigorie cel Mare). Eroarea fundamentală în care cad este aceea de a dori să cuprindă cu mintea înțelepciunea lui Dumnezeu. De aici și reproșul direct al lui Dumnezeu: „Cine este cel ce pune pronia sub obroc, prin cuvinte fără înțelepciune?” (Iov 38, 2) Cei patru amici (în mai mică măsură Elihu) au aerul sobru, serios și pedant al unor dascăli scolastici medievali.

Alt aspect fundamental, pierdut din vedere de perspectiva raționalistă a interpreților Cărții lui Iov, este teofania din finalul cărții. Dacă citim cu atenție Vechiul Testament vedem că asemenea teofanii directe, în care Dumnezeu vorbește în mod nemijlocit cu un om drept, sunt extrem de rare. Iată ce spune Însuși Iahve: „Ascultați cuvintele Mele: De este între voi vreun prooroc al Domnului, Mă arăt lui în vedenie și în somn vorbesc cu el. Nu tot așa am grăit și cu robul Meu Moise, – el este credincios în toată casa Mea: Cu el grăiesc gură către gură, la arătare și aievea, iar nu în ghicituri, și el vede fața Domnului.” (Numeri 12, 6-8) Faptul că Iahve Însuși se arată în mod direct, mai mult, vorbește cu Iov și cu prietenii săi, luîndu-i chiar apărarea în fața acestora, dovedește înaltul nivel spiritual la care ajunsese Iov. Leviatanul – diavolul este înlănțuit (î se pune „inel în nas”), iar Iov, după un dificil urcuș spiritual se învrednicește de o minunată teofanie. Rodul suferinței asumate sincer și cu mulțumire este împărtășirea deplină cu Dumnezeu.

Clipa finală cînd Iov se smerește și își recunoaște nimicnicia în fața lui Dumnezeu a fost văzută de unii interpreți raționaliști ca o falsă resemnare a omului în fața Tatălui sadic și tiranic. În realitate, cu mult mai plauzibilă este interpretarea patristică, potrivit căreia Iov se smerește cu adevărat în fața grandorii și atotputerniciei lui Dumnezeu, exprimîndu-și deplina adeziune la voia Acestuia. Abia atunci este cu adevărat reabilitat. Interpretat în cheie patristică, poemul lui Iov curge armonios, deși învolburat, și își pierde mult din dimensiunea scandalizantă și paradoxală. Suferința este reală, durerea și îndoiala lui Iov sunt autentice, însă liniștea din final este cea a harului care îl copleșește pe omul care a înfrînt, cu ajutorul dumnezeiesc, toate ispitirile și nenorocirile abătute asupra sa și se învrednicește să contemple slava dumnezeiască.

¹⁸ Expresia de la început „era un om în ținutul Uz” îl conduce la această interpretare. Esența umanității este, potrivit Sfîntului, păzirea poruncilor divine.

10. Alte perspective asupra lui Iov

Alte interpretări ale tematicii și scopului cărții, ori soluții la „chestiunea” lui Iov ar putea fi sintetizate astfel:

- Exegeții protestanți au insistat pe faptul că omul trebuie să aibă o credință continuă și neclintită în Dumnezeu, indiferent de nenorocirile prin care trece; încrederea în Dumnezeu trebuie să fie deplină.
- Autorul intenționează să demonstreze realitatea providenței divine; Iov este o figură istorică, dar totuși cu unele păcate (Toma de Aquino, Calvin).
- Scopul cărții ar fi acela de a-i încuraja pe toți cei ce suferă pentru Hristos și a le consolida nădejdea în înviere¹⁹ (Ieronim).
- Iov a vorbit greșit împotriva lui Dumnezeu, dar este mai drept decât prietenii săi (Martin Luther).
- Se caută un răspuns la întrebarea dacă există o virtute sinceră și absolut dezinteresată, care dovedește o neclintită încredere în Dumnezeu, indiferent de nenorociri (aici e mai mult perspectiva lui Satan).
- Demonstrarea rolului demonilor în economia mântuirii oamenilor.
- Un protest împotriva modului simplist, autosuficient și sigur de sine de a înțelege rațional căile cele nepătrunse de minte ale proniei divine; protest împotriva iluziei că prin experiența obișnuită pot fi cunoscute în mod deplin adâncurile înțelepciunii lui Dumnezeu; de aici și critica dură din partea lui Dumnezeu la adresa amicilor lui Iov care iubesc definițiile și formulările exacte.
- Autorul dorește să dezlege misterul originii răului în lume.
- Tema cărții ar fi enigma suferinței nedrepte a celor drepiți.
- Se intenționează demonstrarea insuficienței concepției tradiționale a moralei *do ut des*: dreptul are parte de prosperitate și fericire, păcătosul de pedepse și suferințe.
- Dumnezeu însuși este adus în fața „instanței” umane.
- Thomas Carlyle a sintetizat tema cărții astfel: destinul omului și modul lui de relaționare cu divinitatea.
- În special exegeții protestanți au văzut soluționarea problemei lui Iov abia în viața veșnică²⁰, atunci când Iov va fi răsplătit pentru suferințele îndurate a căror semnificație o va înțelege abia atunci. Teologii romano-catolici au

¹⁹ Versetele din Iov 19, 25-27 au fost considerate de unii exegeți drept o dovadă a doctrinei învierii. (Clem Rom *I Cor* 26, Origen *In Matth.* 22, 23, Sf. Chiril al Ier *Cateb.* 18, 15, la fel Epifanie de Salamina, Ambrozie, Ieronim). Totuși, Părinții greci și exegeții moderni contestă această interpretare, negând faptul că Iov ar fi cunoscut învierea.

²⁰ Abia Cărțile lui Daniel, ale Macabeilor și în general, literatura apocrifă intertestamentară a dezvoltat tema destinului veșnic al dreptilor și al păcătoșilor.

afirmat că dreptate i se va face lui Iov abia la Judecata de Apoi.

- Toma de Aquino a afirmat că, pentru exeget, nu are importanță caracterul istoric sau fictiv al cărții, ci numai conținutul; afirmația este amendabilă, dacă ne gândim că profunzimea, autenticitatea și intensitatea omenească, prea omenească a suferinței lui Iov, nu pare deloc a fi rezultatul unei ficțiuni.
- Cartea ar avea un rol profetic, de a prefigura suferințele poporului iudeu și de a-l familiariza pe acesta cu un viitor Mesia care suferă pe nedrept.
- Criticii radicali au văzut în Dumnezeu personificarea aceluia Tată sadic al psihanalizatorilor, un Iehova răzbunător și arbitrar, un Dumnezeu pentru care dreptatea și nedreptatea nu au nici o relevanță.
- Poemul tragic a fost interpretat și în cheie ironic-ludică. În „Epilog la Cartea lui Iov“, Andrei Cornea ne înfățișează un Iov reabilitat, dar nemulțumit și mohorât, deoarece fiii săi, sacrificați de Iahve, nu vor învia niciodată. Oamenii nu pot fi înlocuiți: „– Bogat sînt, Doamne, dar nu și fericit. Mi-ai dat case, averi, turme, toate îndoite, dar copiii – cei șapte feciori și trei fete – pe care i-a ucis într-o singura zi furtuna îngăduită de tine, pe ei nu mi i-ai dat înapoi.“²¹

Parcă simțind caracterul istoric ambiguu al lui Iov, exegeții mai vechi sau mai noi au văzut în el un personaj alegoric, un tip, un simbol; astfel Iov este:

- Iisus Hristos suferind pentru păcatele omenirii (aceasta pentru că are demnitate princiară, suferă pe nedrept fizic și sufletește, este părăsit aparent de către Dumnezeu, este respins și disprețuit de rude și prieteni, Satan este învestit cu puterea de a-l persecuta, este resemnat în suferință, ulterior este copleșit de slavă ca răsplată pentru suferință).
- Iov este un tip al martirului creștin și al creștinului generic, supus ispitelor și necazurilor.
- Omul autentic (Sf. Ioan Hrisostom); paradigma condiției umane (Voltaire).
- Creștin înainte de creștinism, un model al lepădării de sine al celor ce se luptă cu diavolul (Sf. Ioan Hrisostom).
- Biserica creștină persecutată de uneltirile diavolești, dar și de evrei, păgîni și eretici care sunt întruchipați de cei patru prieteni ai lui Iov.
- Un rebel împotriva lui Dumnezeu (ilumiști).
- Victima inocentă a unei divinități atotputernice, dar abuzive, sadice, lipsite de milă și rațiune.
- Un simbol al luptei pentru cauza săracilor și oprimaților (teologia eliberării).
- Hans Fronius interpretează suferința lui Iov în lumina Holocaustului.
- Existențialiștii îl văd drept o paradigmă a situației umane generale, a

²¹ Andrei Cornea, *Povești impertinente și apocrife*, București, Editura Humanitas, 2009, p. 23

abandonului și resemnării în fața destinului (Camus, Kafka, Buber).

- Un răzvrătit împotriva abuzului religiei (marxistul Ernst Bloch).

Protest împotriva doctrinei tradiționale ebraice, conform căreia o viață trăită în frica de Dumnezeu aduce prosperitate, iar cei păcătoși primesc pedepse temporale, Cartea lui Iov constată falimentul teologiei și înțelepciunii tradiționale când aceasta este confruntată cu un caz excepțional cum este cel al lui Iov.

Suferința lui Iov ne avertizează că nu pot fi cunoscute „căile lui Dumnezeu” cu ajutorul cugetării omenesti. Nu suferința umană este tema cărții, ci răspunsul la chinuitoarea problemă: de ce Dumnezeu nu a acționat potrivit schemei tradiționale (dezvoltată pe larg în *Proverbele* lui Solomon) dreptate/bunăstare, păcat/pedeapsă și nimicire? Din perspectiva acestei doctrine tradiționale, Iov se înfățișează ca un contestatar, ca un revoltat, ca un eretic. Discursurile prietenilor săi sunt mult mai „ortodoxe” decât ale lui. Paradoxal, ele sunt respinse de Dumnezeu (42, 7) pentru că sunt limitate și înguste ca viziune. Suferința lui Iov, fapt insuficient remarcat, nu este atât de natură fizică. El este copleșit de o anxietate cumplită, de o perplexitate și o tulburare lăuntrică. Sentimentul lui foarte profund este acela al dinamitării certitudinilor, al pierderii reperelor fundamentale, al destrămării concepției sale bine articulate despre viață și Dumnezeu, al prăbușirii viziunii sale teologice. Iov are sentimentul prăbușirii în gol.

11. Răspuns la Iov

Iov are mereu urmași, mai mult sau mai puțin credincioși, mai mult sau mai puțin sinceri. Cțiva dintre asemenea epigoni pot fi considerați Friederich Nietzsche, Dostoievski și Emil Cioran.

Primul dintre ei, un sincer revoltat împotriva ordinii morale mic burgheze, de sorginte preponderent protestantă, a reprezentat un cutremurător glas care a strigat în pustiul modernității.

Cel care recunoștea faptul că suntem pedepsiți pentru virtuțile noastre a suferit enorm. A fost străfulgerat, după cum însuși mărturisește, de „însăpămintătoarea certitudine” că abia prin suferință ajungem la cunoașterea și înțelepciunea autentică și că torturile îndurate de Macbeth sunt hărăzite nu doar celor ce au slujit răului, ci și celor ce au slujit binelui.

Nietzsche a atacat furibund morala tradițională care era, în viziunea lui, o perfectă adaptare la mediocritate. În *Așa grăit-a Zarathustra* va exclama, cu rezonanțe evanghelice involuntare: „O, inventați-mi deci iubirea aceea ce ia asupra-și și nu numai întreaga pedeapsă, ci întreaga vinovăție-a lumii! O, inventați-mi deci justiția aceea care pe toți i-ar achita, nu însă și pe cei ce judecă!”

Suferința lui Iov nu poate fi însă catalogată, interpretată și expediată facil. Într-adevăr, problemele ridicate sunt fascinante. Eforturile titanice depuse nu au

reușit să-i decrypteze sensurile adânci, de la critica textului pînă la cele mai avîntate și extravagante acrobații hermeneutice care au fost executate pe subțirea funie întinsă de autorul cărții deasupra neantului... Cartea lui Iov este o piatră de poticnire deoarece ne azvîrle în mijlocul celor mai profunde și mai tulburătoare experiențe spirituale. Este un manual mistic pentru avansați. Un episod dramatic din „războiul nevăzut” cu forțele demonice. O narațiune neotestamentară înainte de apariția Vechiului Testament.

Iov este un atlet autentic. Războiul este real, crîncen, rănilor sunt înfricoșătoare, nu atît cele fizice, cît cele lăuntrice. Părăsit de toți, hulit de toți, criticat, osîndit, simte că și Domnul își întoarce privirea de la dînsul. Cum va spune un sfînt din veacul al XX-lea, Sf. Siluan Athonitul, pentru a ajunge în paradis, trebui să străbați infernul. Iov este astăzi canonizat și sărbătorit de Biserica Ortodoxă pe 6 mai, ca Sfîntul și Dreptul Iov, mult-pătîmătorul.

Un alt aspect mai puțin luat în considerare de exegeții tradiționaliști este sinceritatea și curajul lui Iov de a spune lucrurilor pe nume. În acest scop traducătorul utilizează termenul grecesc *παρρησιάζομαι* – „a vorbi deschis, sincer, a se exprima liber, neîngădit”. Verbul mai apare în Vechiul Testament doar de patru ori²². Astfel Iov afirmă: „După aceea *vei grăi cu îndrăzneală* înaintea Domnului și-ți vei înălța către cer cu bucurie privirea.”²³ (22, 26) *Παρρησία* este un concept fundamental pentru gîndirea greacă. Ea desemna libertatea de exprimare într-o societate democratică. Exaltată de filosofii antici, această libertate de expresie este una dintre calitățile remarcabile ale lui Iov. În Vechiul Testament termenul este aplicat în Ieș. 26, 3 eliberării din robia Egiptului, dar și lui Iahve în Psalm 96, 13, cel ce vorbește deschis poporului său. *Παρρησία* devine o virtute și un privilegiu al celui drept (Pild. 13, 5). În special profeții au vorbit liber și deschis, de multe ori, această îndrăzneală costîndu-i viața.

Iov are acest curaj de a vorbi sincer și fără menajamente în fața lui Dumnezeu, fapt care îi lasă perplecși pe amicii săi, care îl acuză de sfidare a divinității, de *hybris*. Iov are aici aureola unui erou de tragedie greacă. Dumnezeu apreciază sinceritatea lui Iov, chiar dacă uneori, cuprins de febra discursului, acesta depășește uneori fruntariile evlaviei.

Ceea ce ne spune Iov este că a avea credință nu înseamnă a respinge îndoielile și întrebările care ne frămîntă, ci a ni le asuma și înfățișa sincer și deschis Domnului. Credința adevărată nu este una oarbă, o acceptare necritică și o supunere irațională față de Dumnezeu, ci una conștientă, liberă, iubitoare și plină de curaj. Dumnezeu este Persoană și relația cu el nu este raportul dintre un adorator orb și un idol mut și mai presus de bine și de rău, care acționează arbitrar...

²² Este utilizat și substantivul *παρρησία* în Iov 27, 10, dar, aici, sensul cel mai probabil este acela de „încredere.”

²³ BIBL 1688 traduce: *te vei îndrăzni în Domnul*. Celelalte versiuni românești care urmează Septuaginta (Biblia lui Samuil Micu, cea sinodală din 1914, cea a lui Bartolomeu Anania) urmează această opțiune puțin justificată în context. În textul ebraic citim: *Domnul va fi desfătarea ta*.

Sfântul Isac Sirul afirma că a spune despre Dumnezeu că este drept constituie o hulă. Dacă Dumnezeu ar fi drept, ar fi trebuit să fim de multă vreme pedepsiți și nimiciți pentru păcatele noastre. În realitate, milostivirea și iubirea lui Dumnezeu biruiesc dreptatea sa, determinându-l să fie îndelung răbdător cu oamenii cei nedrepti.

Considerăm că suferința și dreptatea sunt teme secundare ale cărții. În primul rând cartea lui Iov este un poem, și poezia în general conține o semnificativă doză de apofatic, de necreat, de inefabil. Cele mai sofisticate instrumente ale criticii literare, ale stilisticii, ale teologiei, ale istoriei ori ale hermeneuticii nu pot pătrunde neasemuitul farmec indicibil al acestei scrieri.

Cartea este indirect una critică. Se respinge închistarea într-o ortodoxie doctrinară rigidă, într-o ecuație simplistă de tipul păcat = suferință, virtute = prosperitate. Cartea lui Iov nu oferă răspunsuri. Nu există rețete soteriologice. Viața duhovnicească, spiritualitatea nu pot fi cuprinse în concepte și formulări raționale. Viața mistică este suprarățională, supralogică, antinomică. Limbajul uman, condiționat spațio-temporal, este incapabil să îi exprime realitățile. Discursul lui Iahve din final nu oferă, așa cum ne așteptam, potrivit unei logici umane, răspunsuri. Dacă ar fi oferit un răspuns acesta ar fi fost inevitabil unul limitativ, ar fi reprezentat o îngrădire a libertății umane, o poruncă apodictică și constrângătoare. Cum va afirma Sf. Grigorie cel Mare, în *Moralia in Iob*, cu mult înainte de Jung, răspunsul lui Dumnezeu la chinuitoarele întrebări ale lui Iov este nu unul rațional, ci unul personal: înomenirea Sa.

Dacă poemul debutează cu celebrul prolog din cer, firesc ar fi fost să se sfârșească printr-o nouă întrunire dintre Dumnezeu și Satan, în care Dumnezeu să jubileze în fața inamicului. Nu știm ce s-a petrecut în spatele cortinei. Restul e tăcere... Poemul lui Iov este, prin urmare, unul neterminat.

Cu toate acestea, răspunsul adevărat la chinuitoarele întrebări ale lui Iov îl va afla fiecare pentru sine. Destinului lui Iov este destinul fiecărui om care este neliniștit de perspectiva neantului și a veșniciei. Liniștea sa din final și smerenia sa nu sunt ipocrite²⁴; în fața celui ce cunoaște adâncurile inimilor, cine ar cuteza să nutrească un singur gând fățarnic? Iov a aflat în adâncul inimii sale răspunsul la cutremurătoarele sale interogații, dar nu l-a împărtășit nimănui.

12. Concluzii

Dreptul de pe movila de gunoi își depășește vremea și anticipează Noul Testament. Suferința sa grandioasă sfîșie fruntariile timpului și îl proiectează în Noul Legământ. În fața măreției Persoanei și lucrării divine, teodiceea și raționamentele umane devin un gîngurit insignifiant, naiv și meschin.

²⁴ „Pentru aceea mă disprețuiesc pe mine însumi și mă pocăiesc în țărînă și cenușă.”

Ceea ce se trece ușor cu vederea este faptul că Dumnezeu, din acuzat invocat de Iov în fața instanței umane, devine apărătorul lui Iov. De aceea, comentatorii moderni au văzut în cartea lui Iov nu atât o teodicee, cât o *antropodicee*, o justificare a omului în fața semenilor și a lui Dumnezeu.

Nenumărate alte lucruri sunt la fel de tulburătoare și ne invită la reflecții profunde.

Suferința autentică este lipsită de sens și absurdă, cum va spune Nicolae Steinhardt; ca și hazardul, absurdul este măsura ignoranței noastre. Acea afirmație cutremurătoare a veacului al XX-lea pare a fi fost rostită de buzele multîncercatului Iov: „Hristoase, cel care iubești pe cei ce te răstignesc și răstignești pe cei care te iubesc...”.

Poemul lui Iov este, fără îndoială, „capodopera cea mai de seamă a minții umane” (Victor Hugo).

Odată cu el trăim senzația prăbușirii în gol. Ca și în cazul lui Nietzsche, trăim senzația răsturnării și prăbușirii valorilor consacrate. Mila, dreptatea, binele, pronia, ordinea morală tradițională ni se înfățișează drept niște concepte umane înguste și insuficiente. Cuvintele lui Lev Șestov pot fi așezate ca un motto, ori ca o concluzie a frământărilor lui Iov: „trebuie să ne ridicăm mai presus de bine și de milă. Trebuie să îl căutăm pe Dumnezeu.”

Bibliografie

A. Dicționare și enciclopedii

*** *Oxford Latin Dictionary*, Oxford at the Clarendon Press, 1968.

Bailly, A., *Dictionnaire grec-français*, Hachette, Paris, 1991.

Blaise, Albert *Dictionnaire latin français des auteurs chrétiens*, Éditions Brepols S.A., Éditeurs Pontificaux, Turnhout, 1954.

Bria, Ion, Pr. Prof. Dr., *Dicționar de teologie ortodoxă*, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1994.

Brown, Francis, *A Hebrew and English Lexicon of the Old Testament*, Clarendon Press, Oxford, 1951.

Carrez, Maurice, Morel, François, *Dicționar grec-român al Noului Testament*, traducere de Gheorghe Badea, Societatea Biblică interconfesională din România, București, 1999.

Douglas, J.D. (redactor principal), *Dicționar Biblic*, Editura „Cartea creștină”, Oradea, 1995.

Ernout, Alfred, *Dictionnaire etymologique de la langue latine*, Librairie C. Klincksieck, Paris, 1932.

Freedman, David Noel (editor in chief), *The Anchor Bible Dictionary*, New York, Doubleday, a division of Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc.666 Fifth Avenue, 1992.

- Gaffiot, F., *Dictionnaire latin français*, Hachette, Paris, 1990.
- Kittel, Gerhard, Friedrich, Gerhard, *Theological Dictionary of the New Testament*, Michigan, U.S.A, Wm. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1964.
- Lampe, G.W.H., *A Patristic Greek Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1961.
- Lanham, Richard A., *A handlist of rhetorical terms*, University of California Press, Berkeley, 1991.
- Liddell, Henry George, Scott, Robert, *A Greek and English Lexicon*, Clarendon Press, Oxford, 1996.
- Rus, Remus, *Dicționar enciclopedic de literatură creștină din primul mileniu*, Editura Lidia, București, 2003.
- Sala, Marius (coordonator), *Enciclopedia limbilor romanice*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989.
- Skolnik, Fred (Editor in Chief), Berenbaum, Michael (Executive Editor), *Encyclopedia Judaica*, second edition, MacMillan Reference, USA, *An imprint of Thomson Gale, a part of The Thomson Corporation* in association with Ketter Publishing House, Ltd., Jerusalem, New York, 2007.
- Tudor Dumitru (coordonator), *Enciclopedia civilizației romane*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1982.
- Vanhoozer, Kevin J. (editor general), *Dictionary for theological Interpretation of the Bible*, Baker Book House Company, 2005.

B. Lucrări

- *** „Job”, în *The Bible Knowledge Commentary: An Exposition of the Scriptures by Dallas Seminary Faculty: Old Testament*, 715-777, edited by John F. Walvoord and Roy B. Zuck. Wheaton, Victor Books, 1985.
- *** *Ancient Christian Commentary on Scripture*, Old Testament, vol 6, *Job*, edited by Manlio Simonetti and Mario Conti, InterVarsity Press, Downer Grove, Illinois, 2006.
- *** *Cartea lui Iov, Ecclesiastul, Cartea lui Iona, Cartea lui Ruth, Cântarea Cântărilor*, traduse și comentate de Petru Creția, Ed.Humanitas, București 1995.
- *** *Cartea lui Iov*, versiune revizuită după Septuaginta, redactată și comentată de Bartolomeu Valeriu Anania, Editura Anastasia, 1997.
- *** *Introduction à la Bible*, sous la direction de A. Robert et A. Feuillet, tome I, *Ancien Testament*, Desclée & Cie Editeurs, Paris, 1959.
- Anderson, Francis I., *Job: An Introduction and Commentary*, Tyndale Old Testament Commentaries, Downers Grove: InterVarsity, 1980.
- Archer, Gleason L., Jr., *The Book of Job: God's Answer to the Problem of Undeserved Suffering*, Grand Rapids, Baker Book House, 1982.
- Clines, David J. A., *Job 1–20*, Word Biblical Commentary, Vol. 17, Waco Word Books Publisher, 1989.

- Delitzsch, F., *Job*, Volume IV. Two Volumes in One. Translated by Francis Bolton. Commentary on the Old Testament. 10 vols. N.p.; reprint ed., Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1982.
- Dhorme, P., *Le livre de Job*, Paris, 1926.
- Ellison, H. L., *A Study of Job: From Tragedy to Triumph*, Grand Rapids: Zondervan Publishing House, 1971.
- Glatzer, N., „The Book of Job and Its Interpreters”, pp. 197-221, în *Biblical Motifs, Origins and Transformations*, Edited by Alexander Altmann, Cambridge, Harvard University Press, 1966.
- Guillaume, Alfred, *Studies in the Book of Job*, Leiden, E. J. Brill, 1968.
- Habel, Norman, *The Book of Job: A Commentary*, Old Testament Library, Philadelphia, Westminster Press, 1985.
- Harl, Marguerite; Dorival, Gilles; Munich, Olivier, *La Bible Grecque des Septante, de judaisme ellenistique au christianisme ancien*, traducere de Mihai Valentin Vladimirescu, Herald, București, 2007.
- Hartley, John, *The Book of Job*, Grand Rapids, Eerdmans, 1988.
- Johnson, L. D., *Israel's Wisdom: Learn and Live*, Nashville, Boardman Press, 1975.
- Morgan, G. Campbell, *The Answers of Jesus to Job*, Grand Rapids, Baker Book House, 1973.
- Nemo, Philippe., *Job and the Excess of Evil*, Translated by Michael Kigel, Pittsburgh, Duquesne University Press, 2000.
- Polzin, Robert, *Biblical Structuralism: Method and Subjectivity in the Study of Ancient Texts*, Philadelphia: Fortress Press, 1977.
- Renan, Ernest, *Le livre de Job*, Paris, 1859.
- Sanders, Paul S., *Twentieth Century Interpretations of the Book of Job: A Collection of Critical Essays Edited by Paul S. Sanders*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1968.
- Smick, Elmer B., „Job”, în *The Expositor's Bible Commentary* 841-1060. Vol. 4. Grand Rapids: Regency Reference Library, Zondervan, 1988.
- Sutherland, Robert, *Putting God on Trial: The Biblical Book of Job*, Victoria, B.C., Canada, Trafford Publishing, 2004.
- Șestov, Lev, *Filosofia tragediei*, traducere de Teodor Fotiade, Editura Univers, București, 1997.
- Terrien, Samuel L., *Job: Poet of Existence*, Indianapolis, Bobbs-Merrill, 1957.
- Thomas, David, *Book of Job: Expository and Homiletical Commentary*, 1878. Reprint. Grand Rapids, Gregel Publications, 1982.
- Tsevat, Matitiah, „The Meaning of the Book of Job”, în *The Meaning of the Book of Job and Other Biblical Studies*, New York, KTAV, 1980.
- Westermann, Claus, *The Structure of the Book of Job: A Form-Critical Analysis*, Philadelphia: fortress Press, 1981.
- Zerafa, Peter Paul, *The Wisdom of God in the Book of Job*, Rome, Herder, 1978.
- Zuck, Roy, *Job*, Everyman's Bible Commentary, Chicago, Moody Press, 1982.